

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ****CURRENT ISSUES OF THE APPLICATION OF CRIMINALISTIC METHODS
IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES**

Клапоушак Д.С., студентка IV курсу
юридичного факультету

Донецький національний університет імені Василя Стуса

В даній науковій статті розглядається актуальні питання застосування криміналістичних методів розслідування кримінальних правопорушень. Автор визначає актуальність статті, зазначаючи, що зростання рівня організованої кримінальної протиправності, кіберзлочинності, кримінальних правопорушень у сфері економіки та інших складних кримінальних правопорушень потребує постійного вдосконалення криміналістичних методів розслідування, розробки нових методик та прийомів роботи.

Автор підкреслює, що криміналістичні методи є важливим інструментом розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, адже їх застосування дозволяє отримати інформацію, яка не може бути отримана іншими способами, а також сприяє підвищенню ефективності та результативності розслідування. У статті наводиться визначення криміналістичних методів розслідування кримінальних правопорушень.

Автор визначає основні характеристики криміналістичних методів. У даній статті розглядаються наступні методи: криміналістичне версифікування, криміналістичне планування, криміналістичний аналіз ситуації, криміналістичне експериментування. У статті наведено особливості застосування кожного з перерахованих криміналістичних методів. Автор зазначає приклади застосування криміналістичних методів на практиці, а також переваги та недоліки цих методів. Крім того, автором визначено переваги та недоліки таких криміналістичних методів, як криміналістичний аналіз ситуації та криміналістичний експеримент, та наведено приклади їх застосування на практиці.

Також у статті виділено проблеми застосування криміналістичних методів на практиці. Автором зазначається, що незважаючи на певні труднощі, криміналістичні методи є важливими інструментами розслідування кримінальних правопорушень, адже їх застосування дозволяє збирати та аналізувати інформацію, формувати обґрунтовані версії, планувати розслідування та отримувати нові докази.

Автор доходить до висновку, що криміналістичні методи сприяють всебічному, повному та об'єктивному розслідуванню всіх обставин справи, допомагають викрити винних осіб та притягти їх до відповідальності, забезпечують законність та обґрунтованість прийняття процесуальних рішень, підвищують ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, криміналістичні методи, криміналістичне версифікування, криміналістичне планування, криміналістичний аналіз ситуації, криміналістичне експериментування.

This scientific article deals with topical issues of the application of forensic methods of investigation of criminal offenses. The author determines the relevance of the article, noting that the increase in the level of organized criminal lawlessness, cybercrime, criminal offenses in the field of economy and other complex criminal offenses requires constant improvement of forensic methods of investigation, development of new methods and methods of work.

The author emphasizes that forensic methods are an important tool for the disclosure and investigation of criminal offenses, because their use allows obtaining information that cannot be obtained in other ways, and also contributes to increasing the efficiency and effectiveness of the investigation. The article provides a definition of forensic methods of investigation of criminal offenses.

The author defines the main characteristics of forensic methods. The following methods are considered in this article: forensic versification, forensic planning, forensic situation analysis, forensic experimentation. The article provides features of the application of each of the listed forensic methods. The author notes examples of the application of forensic methods in practice, as well as the advantages and disadvantages of these methods. In addition, the author identifies the advantages and disadvantages of such forensic methods as forensic analysis of the situation and forensic experiment, and gives examples of their application in practice.

The article also highlights the problems of applying forensic methods in practice. The author notes that despite certain difficulties, forensic methods are important tools for the investigation of criminal offenses, because their application allows you to collect and analyze information, form reasonable versions, plan investigations and obtain new evidence.

The author comes to the conclusion that forensic methods contribute to a comprehensive, complete and objective investigation of all the circumstances of the case, help to expose the guilty persons and bring them to justice, ensure the legality and validity of procedural decisions, increase the effectiveness of the investigation of criminal offenses.

Key words: criminal offenses, forensic methods, forensic versification, forensic planning, forensic analysis of the situation, forensic experimentation.

Постановка проблеми. Кримінальна протиправність – це динамічне явище, що постійно трансформується, видозмінюється, набуваючи нових форм та способів вчинення кримінальних правопорушень. Зростає рівень організованої кримінальної протиправності, кіберзлочинності, кримінальних правопорушень у сфері економіки та інших складних кримінальних правопорушень. Це потребує постійного вдосконалення криміналістичних методів розслідування, розробки нових методик та прийомів роботи.

Крім того, існують випадки нерозкритих кримінальних правопорушень, що шкодить іміджу правоохоронних органів та підірває довіру громадян до влади. Застосування науково обґрунтованих криміналістичних методів дозволяє підвищити якість розслідування, збільшити кількість розкритих кримінальних правопорушень, притягнути винних до відповідальності.

Аналізостанніхдослідженьіпублікацій. Дослідження особливостей застосування криміналістичних методів для розслідування кримінальних правопорушень відображено у працях науковців, як Черноус Ю., Полуніна Л., Благута Р., Александренко О., Пряхін С., Ланцедова Ю., Грекова Л., та інших. Однак існують невирішені проблеми щодо застосування таких методів, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Метою статті є обґрунтування теоретичних та практичних аспектів застосування криміналістичних методів розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Криміналістичні методи розслідування кримінальних правопорушень – це система науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації та здійснення процесу розслідування конкретних видів кримінальних правопорушень. Їх мета – забезпечити всебічне, повне та об'єктивне дослідження всіх

обставин справи, викриття винних та притягнення їх до відповідальності [1, с. 28].

Основними характеристиками криміналістичних методів є:

– наукова обґрунтованість, тобто методи ґрунтуються на даних криміналістики, інших наук та передовому досвіді слідчої практики;

– системність, що означає те, що методи утворюють систему, що охоплює всі етапи розслідування;

– варіативність, тобто методи залежать від виду кримінального правопорушення, конкретних обставин справи та інших факторів;

– рекомендаційний характер, тобто методи не є жорсткими правилами, а слугують рекомендаціями для фахівців [2, с. 63-75].

У даній статті розглянемо наступні методи: криміналістичне версирування, криміналістичне планування, криміналістичний аналіз ситуації, криміналістичне експериментування.

Наведемо особливості застосування кожного з перерахованих криміналістичних методів.

Криміналістичне версирування – це метод, який використовується для розслідування кримінальних правопорушень. Він ґрунтується на висуненні та перевірці версій про подію, що розслідується. Версії висувуються та перевіряються системно, з урахуванням усіх обставин справи. Вони мають ґрунтуватися на фактичних даних. Повинні бути висунуті всі можливі версії, без винятку. Версії повинні бути чітко сформульовані та мати практичне значення для розслідування. Вони можуть змінюватися та доповнюватися в міру надходження нової інформації [3, с. 74-86].

Наприклад, у ході розслідування вбивства слідчі висунули кілька версій: вбивство з ревнощів, вбивство на ґрунті особистої ворожнечі, вбивство з метою заволодіння майном. Криміналістичне версирування застосовується для розслідування вбивства, до прикладу, коли слідчі висувують версії про те, як сталося вбивство, хто його вчинив і мотив кримінального правопорушення. При розслідуванні крадіжки висувуються версії про те, як особа проникла у приміщення, які знаряддя використовувала, куди ймовірно поділася з викраденим.

Перевагами використання криміналістичного версирування, на наш погляд, є те, що цей метод дозволяє розглянути всі можливі варіанти розвитку подій, сприяє виявленню та збиранню необхідних доказів та допомагає слідчому сконцентрувати свою роботу на найбільш перспективних напрямках розслідування. Недоліками використання криміналістичного версирування, на нашу думку, є те, що цей метод вимагає значних зусиль та часу та не завжди гарантує успішне розслідування кримінальних правопорушень.

Отож криміналістичне версирування – це важливий метод, який використовується для розслідування кримінальних правопорушень. Він дозволяє висунути та перевірити всі можливі версії про подію, що розслідується, а також сконцентрувати свою роботу на найбільш перспективних напрямках розслідування.

Криміналістичне планування – це науково обґрунтований метод організації та здійснення розслідування кримінальних правопорушень, який передбачає визначення мети та завдань розслідування, аналіз вихідної інформації, розробку та реалізацію плану розслідування, оцінку результатів розслідування. Криміналістичне планування ґрунтується на наукових знаннях у галузі криміналістики, кримінального процесу, психології та інших наук. Цей метод передбачає системний підхід до розслідування кримінальних правопорушень, який враховує всі його аспекти. Криміналістичне планування – це динамічний процес, який може коригуватися з урахуванням нових обставин, що виникають у ході розслідування. Даний метод має бути індивідуальним для кожного конкретного кримінального правопорушення [4; 6].

Наприклад, слідчі ретельно спланували обшук квартири підозрюваного, щоб максимально знизити ризик знищення ним доказів. При підготовці до обшуку слідчі планують маршрут, розподіляють ролі учасників, визначають можливі ризики. При підготовці до слідчого експерименту планується хід експерименту, визначаються необхідні засоби та учасників.

Перевагами застосування методу криміналістичного планування є підвищення ефективності розслідування, скорочення строків розслідування, підвищення якості розслідування. Недолік планування як виникнення непередбачуваних та непрогнозованих ситуацій, що не дає можливість чітко рухатися за намеченим планом, швидше є позитивом, що вказує, з однієї сторони на недосконалість першочергового плану, а з іншої сторони дає можливість вносити коригування (додаткові пункти плану) безпосередньо під час його реалізації.

Таким чином, криміналістичне планування – це ефективний метод організації та здійснення розслідування кримінальних правопорушень, який дозволяє підвищити його ефективність, скоротити строки та підвищити якість розслідування.

Криміналістичний аналіз ситуації – це метод, який використовується для вивчення та оцінки інформації, пов'язаної з місцем кримінального правопорушення, з метою реконструкції подій та встановлення істини. Наприклад, аналіз місця події дозволив зробити висновок про те, що кримінальне правопорушення було вчинено двома особами. Так, криміналісти вивчають місце події, щоб з'ясувати механізм кримінального правопорушення, ймовірну кількість осіб, їхні дії та особливості.

Криміналістичний аналіз ситуації враховує всі аспекти місця кримінального правопорушення, включаючи фізичні докази, свідчення очевидців, і дані про подібні кримінальні правопорушення. Це дозволяє слідчим отримати більш цілісне уявлення про те, що сталося. Даний метод використовує системний підхід до аналізу інформації, що дозволяє слідчим виявити зв'язки між різними елементами місця кримінального правопорушення, які могли б бути пропущені при більш фрагментарному аналізі. Цей метод базується на об'єктивних даних, що робить його більш надійним, ніж методи, які ґрунтуються на суб'єктивних судженнях [5, с. 76-88].

Криміналістичний аналіз ситуації допомагає слідчим економити час і ресурси за рахунок більш чіткого визначення пріоритетів розслідування. Цей метод може бути адаптований до будь-якого типу кримінального правопорушення, що робить його універсальним інструментом для розслідування. Він може використовуватися на будь-якому етапі розслідування кримінального правопорушення, але він особливо корисний на початковому етапі, коли слідчі збирають інформацію та намагаються зрозуміти, що сталося.

Так, для встановлення хронології подій криміналістичний аналіз ситуації допомагає криміналістам визначити, в якій послідовності відбулися події на місці кримінального правопорушення. При ідентифікації підозрюваних цей метод допомагає визначити коло потенційних підозрюваних. З метою виявлення мотиву метод допомагає зрозуміти, чому було вчинено кримінальне правопорушення.

Отож криміналістичний аналіз ситуації є цінним інструментом для розслідування кримінальних правопорушень, який може допомогти слідчим швидше і ефективніше розкривати кримінальні правопорушення.

Криміналістичний експеримент – це метод дослідження, який полягає у відтворенні явища або події, пов'язаних з розслідуваним кримінальним правопорушенням, з метою перевірки версій, з'ясування механізму кримінального правопорушення, отримання нових даних та доказів. Цей метод може використовуватись, до при-

кладу, для визначення механізму нанесення тілесних ушкоджень, встановлення способу проникнення на місце кримінального правопорушення, перевірки алібі підозрюваного, дослідження траєкторії польоту кулі тощо [4; 6].

Наприклад, слідчі провели експеримент, щоб перевірити, чи можливо було викрасти цінні речі з сейфа за той час, який був у злочинців. При перевірці версії про механізм кримінального правопорушення відтворюються ймовірні дії злочинця, щоб перевірити, чи могли вони призвести до даного результату. Для визначення дальності пострілу проводиться експеримент, щоб встановити, з якої відстані був зроблений постріл.

Перевагами застосування криміналістичного експерименту є те, що цей метод дозволяє отримати нові дані та докази, перевірити версії та встановити істину, відтворити механізм кримінального правопорушення та дії злочинця, дослідити причинно-наслідкові зв'язки. Недоліками даного методу є трудомісткість та ресурсоємність, а також те, що не завжди можливо відтворити всі події [7, с. 163-169].

Розглянемо ефективність наведених методів при їх комплексному використанні. Слід зазначити, що із моменту прибуття на місце події починаються певні перегони із часом, з приводу виявлення слідів (їх об'єму, достатності, належної якості для використання криміналістичних технік вивчення та дослідження), встановлення свідків, чіткого (на скільки це можливо) уявлення про події що мали місце, забезпечення генерування версій, планування, повсякчасного аналізу. Варто пам'ятати, що час у даній ситуації працює на боці злочинців, знищуючи сліди, стираючи відображення у пам'яті свідків, даючи можливість більш надійно переховуватися від слідства. Саме тому комплексність підходу до організації досудового розслідування стає запорукою швидкого та неупередженого розслідування та розкриття кримінальних правопорушень.

Так, висунення та відпрацювання версій, внесення своєчасного коригування до плану розслідування (навіть якщо необхідно відмовитися від ряду раніше запланованих заходів); постійний аналіз (як на рівні самого слідчого, так і на рівні усіх членів оперативно-слідчої групи); криміналістичний експеримент як дієвий метод у процесі розслідування; неодноразове «прокручування» ситуації як з позиції слідчого так із позиції злочинця, поєднане із аналізом результатів одержаних за наслідком застосування криміналістичних технік (методик); ґрунтовне моделювання ситуацій, із врахуванням думок вузькоспеціалізованих спеціалістів, – може стати запорукою успіху.

Безперечно, слід погодитися, що все вище перераховане потребує чималого фахового досвіду, часу, ресурсів, але під час вирішення питання забезпечення, гарантованих Конституцією прав та свобод громадян, вказане буде виправданим (за умови, коли виконуються саме комплекси необхідних експертних досліджень та слідчих дій).

Важливо зазначити, що незважаючи на певні труднощі, криміналістичні методи є важливими інструментами розслідування кримінальних правопорушень. Їх застосування дозволяє збирати та аналізувати інформацію, формувати обґрунтовані версії, планувати розслідування та отримувати нові докази.

Висновки. Криміналістичні методи сприяють всебічному, повному та об'єктивному розслідуванню всіх обставин справи, допомагають викрити винних осіб та притягти їх до відповідальності, забезпечують законність та обґрунтованість прийняття процесуальних рішень, підвищують ефективність розслідування кримінальних правопорушень. Застосування цих методів залежить від виду кримінального правопорушення, конкретних обставин справи та інших факторів. Ефективність розглянутих методів забезпечується шляхом їх комплексного використання на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / [Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС. 2023. 388 с.
2. Черноус Ю. М. Методологічні засади криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. Вип. 1. С. 63-75.
3. Полуніна Л. Спеціальні та нетрадиційні методи криміналістики: їх реалізація під час розслідування кримінальних правопорушень. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. Вип. 7 (21). С. 74-86.
4. Благута Р. І. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія / Благута Р. І., Мовчан А. В. Львів : ЛьвДУВС. 2020. 256 с.
5. Александренко О. Проблемні питання використання криміналістичного аналізу під час розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 2 (27). С. 76-88.
6. Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навч. посіб. / Є. В. Пряхін. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ. 2022. 164 с.
7. Ланцедова Ю., Грекова Л. Про перспективи розвитку криміналістичної методології. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal" Air and Space Law"*. 2021. Вип. 2 (59). С. 163-169.